

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Ю.І.Макар (Чернівці), А.С.Атаманенко (Острог)

ДО 75-РІЧЧЯ ЛЮБОМИРА РОМАНА ВИНАРА

2 січня 2007 р. виповнилося 75 років від дня народження Любомира Романа Винара – визначного українського історика, автора численних і різнопланових наукових досліджень, засновника та багатолітнього редактора єдиного на Заході україномовного історичного журналу «Український історик», президента Українського історичного товариства, яке понад 40 років об'єднує українських вчених світу, члена наукової ради «Українського історичного журналу»¹. Л.Винар є членом кількох провідних американських наукових установ – Американської історичної асоціації, Американської асоціації для поширення славистичних студій та ін. Протягом життя вчений проявив надзвичайні організаторські здібності та енергію в українських, американських та європейських наукових інституціях, став ініціатором і, часто, безпосереднім реалізатором різноманітних наукових, видавничих та організаційних проєктів, організатором численних наукових конференцій в Європі, Америці, Канаді, а останніми роками – в Україні.

Народився Любомир Роман Винар у Львові, у родині відомих українських педагогів Івана та Євфросини. Батько вченого до жовтня 1939 р. був директором дівочої гімназії ім. І.Кокорудзів, мама – директоркою народної школи ім. Б.Грінченка. Мама походила з роду Левинських і Дориків, який дав Україні відомого архітектора Івана Левинського. Тато походив з заможної селянської родини, під час Української революції служив сотником у Богданівському полку. Короткий період перебування Галичини у складі СРСР показав небезпеку радянської влади для національно свідомої інтелігенції. Батька було звільнено з посади. Кілька разів його викликали до НКВС, допитуючи про участь у Богданівському полку. Дитячі спогади вченого про той час пов'язані із залишеними в кутку кімнати спакованими речами, на випадок несподіваного арешту, який вже викреслив із життя кілька родин друзів та знайомих. Саме тому напередодні повернення до Львова радянської влади, у 1944 р., родина виїхала спочатку до Криниці, потім – до м. Одербергу (Богумін), звідти до Праги, а після закінчення Другої світової війни – до Баварії (Мюнхен, Карсфельд, Берхтесгаден).

Середню освіту здобував у «таборових»² гімназіях спочатку в Карсфельді, а згодом у Берхтесгадені, яку закінчив у 1949 р. Життя в таборах для переміщених осіб, через які пройшла більша частина української повоєнної еміграції, було достатньо організованим. Діяли гімназії, вищі навчальні заклади, «Пласт», театральні колективи, українські наукові установи, видавалися, хоч і переважно за допомогою копіювальної техніки, різноманітні видання. У таборових гімназіях викладали й колишні професори університетів, відомі наукові діячі. Зокрема, у гімназії в Берхтесгадені майбутній вчений відвідував заняття, які проводили відомий філософ, засновник і редактор журналу «Листи до приятелів» Микола Шлемкевич, автор «Граматики української мови» Олександр Панейко, а директором був відомий літературознавець Володимир Радзикович. Того ж року Любомир вступив до Мюнхенського університету Максиміліана Людвіка, а також до Українського вільного університету.

Із молодих років Любомир Винар захоплювався літературою й історією, мріяв стати письменником. Сімнадцятирічним юнаком у таборі для переміщених осіб «Орлик», неподалік від Берхтесгадену, а згодом у Мюнхені брав участь у діяльності студентського товариства «Січ», пізніше – в Академічному товаристві національного солідаризму «Зарево» (до якого входили також відомі сьогодні українські вчені Марко Антонович, Аркадій Жуковський, старший брат Любомира, історик економіки Богдан Винар та ін.), очолюючи спочатку його літературну, пізніше – історичну комісію. У 1949/50 рр. Л.Винар разом із товаришами заснував літературознавчий журнал «Юність», довкола якого гуртувалися молоді літературні сили еміграційної України (на його шпальтах, зокрема, друкували свої перші твори Емма Андієвська, Богдан Рубчак та ін.). Більшість праць Л.Винара в цей період була пов'язана з вивченням творчості українських письменників 1920-х рр., характеристикою творчості відомого літературознавця Остапа Грицяя, а також досить вдалими спробами у публіцистиці. У 1951 р. він був навіть обраний наймолодшим членом управи Співки українських журналістів у Мюнхені.

У Мюнхенському університеті Любомир Винар вивчав суспільні й політичні науки, слухаючи лекції фон Гайде, Грассі, фон Цвіднека, а в літньому семестрі 1950 р. – лекції філософа Хосе Ортеги-і-Гассета. В Українському вільному університеті слухав лекції Б.Крупницького, О.Оглобина, Н.Полонської-Василенко, П.Курінного, В.Щербаківського, І.Мірчука та інших відомих українських вчених.

Серед перших наукових праць ювіляра були як присвячені історії українського середньовіччя та козацтва, так і новітніх часів – армії УНР, діяльності Н.Махна, Української Національної Ради тощо³. Тоді ж розпочалися архівні пошуки молодого вченого, з'явилися перші публікації документів, а також перші спроби укладання бібліографічних покажчиків, рецензії.

У 1954 р. з оцінкою «визначно» Л.Винар захистив в УВУ магістерську працю «Молдавські походи козаків», а у 1957 р. одержав докторат після захисту дисертації «Українсько-молдавські політичні взаємини в другій половині XVI ст.» в УВУ. У 1964 р. габілітувався в УВУ на основі виданої у 1962 р. монографії про Андрія Войнаровського й став доцентом на кафедрі історії України. У майбутньому він не поривав зв'язків зі своєю alma mater, де пройшов шлях до звичайного (ординарного, або повного) професора на кафедрі історії України (у 1974 р.).

На початку 1950-х рр. табори для переміщених осіб почали закривати і більшість їх поселенців переїжджала з Німеччини до інших країн, переважно – за океан. Як і більшість українських емігрантів, після переїзду до США Любомир Винар спочатку був змушений працювати фізично, але

не полишав наукових студій. У Клівленді очолював академічну громаду «Зарево», друкував свої праці в журналах «Зарево», «Розбудова держави», був членом управи осередку НТШ.

У 1958 р., у Клівленді, Л.Винар розпочав вивчення бібліотечних наук та архівознавства під керівництвом видатного американського історика й бібліолога, декана факультету проф. Джесі Шира, якому в студенті-українцеві імпонували наполегливість та знання кількох іноземних мов. Пізніше опублікував (спочатку англійською мовою) підготовлене тут магістерське дослідження «Історія раннього українського друкарства», яке стало першою англійською працею на Заході з історії українського книгодрукування й одержало, як і наступні книги, багато схвальних рецензій.

Життя зводило молодого дослідника з видатними вченими і він намагався засвоїти найкращі методологічні надбання. Тому можна стверджувати, що на формування його наукової методології значний вплив мали такі відомі українські дослідники, як Олександр Оглоблин, Наталія Полонська-Василенко, Борис Крупицький, Петро Курінний, Ярослав Пастернак, а також американські історики С.Гаррісон Томсон, Джесі Шира, Рудольф Веколі.

Понад 35 років Любомир Винар працював в американських університетах, де став засновником і організатором праці науково-дослідних осередків – бібліографічного наукового центру при Боулінг-Грінському університеті в Огайо (1965 р.), наукового центру дослідження етнічних публікацій і культурних установ у США при Кентському державному університеті (від 1971 р.), де заснував і протягом багатьох років редагував міжнародний науковий журнал «Ethnic Forum» (1980–1996 рр.), був президентом Американської міжуніверситетської ради етнічних студій в Огайо (1978–1984 рр.), яка координувала працю в цьому напрямі 27 університетів і коледжів, заступником голови Асоціації для студій національності (СССР і Східна Європа, 1978–1982 рр.), головою Славістичної секції Американської бібліотечної асоціації (1977–1978, 1980 р.). Протягом кількох років редагував бібліографічно-довідкову серію бібліотеки Колорадського університету і був співредактором біобібліографічної серії. Відомий як вчений міжнародного формату в етнічних студіях, він був одним із перших консультантів з українознавства Гарвардського університету (1968–1970 рр.), де співпрацював із засновником кафедр українознавства та Українського наукового інституту Гарвардського університету (УНІГУ) Омеляном Прицаком. Також був членом дорадчої ради програми українознавчих студій Іллінойського університету в Урбана-Шампейн, де співпрацював з Дмитром Штогриним.

Навчання, а пізніше праця в американських університетах не стали на заваді дослідженню різних проблем української історії та активній діяльності в українських наукових установах, до заснування багатьох з яких Любомир Винар був безпосередньо причетний. У співпраці з відомим українським бібліологом Левом Биковським заснував Український бібліологічний інститут (1961 р.) – науково-видавничу установу, яка проіснувала до 1980 р., здійснюючі бібліографічні дослідження. У 1963 р. він очолював ініціативну групу Українського генеалогічного й геральдичного товариства, в якому був обраний заступником голови (голова – О.Оглоблин, науковий секретар – талановитий геральдик і генеолог Роман Климович, а серед членів були М.Битинський, В.Сенютювич-Бережний, М.Міллер та ін.). Крім того, у першій половині 1960-х рр. Л.Винар був членом Історичної секції Української вільної академії наук у США, яку очолював його професор з УВУ Олександр Оглоблин, а на початку 1960-х рр. став членом ініціативної групи й активним учасником та співорганізатором щорічних наукових конференцій істориків і суспільствознавців УВАН, де співпрацював з І.Лисяком-Рудницьким, О.Прицаком та ін. Від 1992 р. Любомир Винар очолює Історичну секцію УВАН, яка за час його головування стала однією з найдіяльніших в академії (наукові конференції та доповіді, у т. ч. й в Україні). У 1998 р. його було обрано віце-президентом УВАН і головою Видавничої комісії. Довгий час він очолює й Комісію етнічних дослідів. Як голова Видавничої комісії Л.Винар багато уваги приділяє підготовці до видання книг, у т. ч. й спільних видань із науковими інституціями в Україні, частину яких безпосередньо редагує. Серед виданих УВАН за його редакцією книг «Лекції з джерелознавства» В.Антоновича (спільно з Національним університетом «Острозька академія»), «Гетьман Іван Мазепа та його доба» О.Оглоблина й збірка праць М.Брайчевського (спільно з УІТ та іншими установами) та ін.

Активно працював ювіляр також і в інших українських громадських та наукових установах. Він очолював Конференцію центральних українських академічних професійних товариств, яка об'єднувала головні професійні установи в Америці, був одним із засновників (1961 р.), і до сьогодні є президентом Української американської асоціації університетських професорів, у 1990-х рр. – головою Академічної ради при уряді Української Народної Республіки в екзилі, очолював і сьогодні втретє очолює Світову наукову раду при Світовому конгресі українців.

Заслугує на увагу й діяльність ученого в НТШ, з яким його пов'язує співпраця з В.Кубійовичем, А.Жуковським, В.Маркусем та ін., опрацювання гасел для «Енциклопедії українознавства» та англійської «Encyclopedia of Ukraine», співпраця в Історично-філософській секції, проведення спільних наукових конференцій, складання проекту (на жаль, не зреалізованого) колективної праці про історію НТШ. У 1970-х рр. ювіляр був заступником голови Історично-філософської секції НТШ в Америці.

У розмовах зі старшим американським колегою С.Гаррісоном Томпсоном, редактором міжнародних видань «Journal of Central European Affairs» та «Medievalia et Humanistica», на початку 1960-х рр., Л.Винар утвердився в думці щодо створення українського фахового наукового товариства й українського історичного фахового журналу, яка пізніше обговорювалася з О.Оглоблиним, Н.Полонською-Василенко та іншими вченими. Деякі статті із цього питання ще у 1956–1958 рр. він опублікував у пресі. Склалося так, що у 1963 р. з історичної комісії Академічного товариства «Зарево» вдалося заснувати журнал «Український історик», єдиним редактором якого був заснов-

ник – Любомир Винар. Наприкінці 1964 р. завдяки його зусиллям і підтримці О.Оглобина, Н.Полонської-Василенко, Я.Пастернака було створено ініціативну групу Українського історичного товариства, в якому протягом понад 40 років існування співпрацювали майже всі українські історики на Заході, у т. ч. М.Антонович, І.Витанович, Т.Гунчак, О.Домбровський, І.Лисяк-Рудницький, О.Оглобин, Н.Полонська-Василенко, О.Прицак, О.Субтельний, М.Чубатий та ін. Організаційній праці в УІТ та «Українському історичному» Л.Винар присвятив найбільшу частину свого життя. Ініціатор і натхненник, він був виконавчим (екзекутивним) і науковим секретарем, а від 1981 р. й по сьогодні очолює товариство. Діяльність УІТ (різноманітні видання та конференції), а також видання журналу «Український історик», в якому сьогодні співпрацюють учені різних генерацій з України та діаспори, і який протягом всього часу існування будувався на основі позапартійності, релігійної толерантності та науковості, стали неординарним явищем історичної науки.

Роль Л.Винара в діяльності УІТ заслуговує на окреме дослідження. Із наукових проектів УІТ (створення бібліографії історії України, підготовка біографічного словника українських істориків, історичного атласу України тощо, серед яких були й проекти безпосередньо ювіляра), на жаль, через об'єктивні перешкоди, пов'язані з умовами існування науки в діаспорі, удалося реалізувати лише частину, але варта уваги вже сама постановка проблеми. Зазначимо також, що під його керівництвом і за редакцією були створені й видавалися книжкові серії, УІТ було афілійоване з Американською історичною асоціацією, співпрацювало на форумі Американської та Канадської славистичних асоціацій, що уможливило активнішу співпрацю вчених на міжнародній арені й поширення знань щодо актуальних проблем історії України. Завдяки Л.Винареві УІТ брало участь і було організатором численних наукових конференцій і конгресів у США, Канаді, Європі, Україні, у т. ч. й у співпраці з іншими (українськими та неукраїнськими) науковими установами, а статті з «Українського історика» реферуються в кількох міжнародних реферативних журналах до сьогодні.

Від часу публікації першої книги, присвяченої дослідженню творчості відомого літературознавця Остапа Грицяя, що вийшла у 1950 р., Л.Винар став автором понад 1900 праць з історії українського середньовіччя, козацтва, історії культури, історії державності України ХХ ст., з української історіографії, бібліографії, біографістики, етнічних досліджень та допоміжних історичних дисциплін, надрукованих українською, англійською, німецькою, французькою та іншими мовами. До багатьох наукових проблем Любомир Винар звертався вперше, не намагаючись іти товраним шляхом. Українські «материкові» дослідники з об'єктивних причин змогли розпочати їх вивчення лише в 1990-х рр. Творчості Л.Винара притаманна глибока ерудиція, застосування широкого кола наукових методів, докладність опрацювання різноманітних наукових проблем, побудова досліджень на засадах глибокого аналізу джерел, «документальна метода» історичного дослідження. Висловлені ним уперше гіпотези знаходять підтвердження й розвиток у сучасних наукових працях, а органічне поєднання сильніших сторін основних наукових шкіл української історіографії в розумінні українського історичного процесу, за справедливим твердженням відомого історика В.Стеланька, уможливило об'єктивну оцінку ролі в ньому народу, еліти, особи, держави й геополітичного чинника.

Ювіляр зробив помітний внесок у дослідження ранньої історії козащини, постатей тієї доби (Івана Підкови, Максима Кривоноса, Дмитра Вишневецького, Андрія Войнаровського, Івоні Русина, Северина Наливайка, Богдана Хмельницького та ін.), першим зробив періодизацію ранньої історії козацтва, дослідив історіографію початків козащини тощо. На особливу увагу заслуговує редагування й публікація Л.Винаром «Щоденника» Еріха Лясоти в англійському перекладі О.Субтельного.

Учений справедливо вважається засновником практичного та теоретичного грушевськознавства, він є автором кількох монографій, присвячених М.Грушевському, та засновником теоретично-методичної концепції грушевськознавства як наукової дисципліни. Термін «грушевськознавство» був уперше згаданий ним у другій половині 1960-х рр., а теоретичні засади грушевськознавства як міждисциплінарної галузі науки вперше були сформульовані у 1984 р. в статті «Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського: Вступ до грушевськознавства» (пізніше розглядалися в наступній статті – «Думки про грушевськознавство (генеза, структура, завдання)'). Але найповніше теорія грушевськознавства була обґрунтована в праці «Грушевськознавство: генеза й історичний розвиток» (1998 р.) та в доповіді на V конгресі Міжнародної асоціації українців (Чернівці, 2002 р.). Розглядаючи різні аспекти діяльності та творчості М.Грушевського, Л.Винар довів, що вона стала основою для формування державницького напрямку в історіографії. При цьому він запропонував термін «неонародництво», а також розкрив сутність генетичного пов'язання школи істориків М.Грушевського з державницькою школою⁴.

Значним є внесок вченого у вивчення української історіографії – як на персональному рівні (дослідження творчості О.Оглобина, Н.Полонської-Василенко, Є.Онацького, Д.Дорошенка, І.Крип'якевича, Л.Биковського, О.Барана та ін.), так і на рівні узагальнюючих теоретичних досліджень, що аналізували стан історичної, у т. ч. української зарубіжної, науки й шукали нових шляхів її розвитку. Відходячи в історіографічних дослідженнях від тези про потребу багаторічної перспективи для об'єктивного вивчення історичних та історіографічних явищ, він став одним із перших істориків Українського історичного товариства та його видання й жодна з його публікацій такого роду не мала заперечень сучасників чи критичних рецензій, а всі зі згадуваних подій чи їх інтерпретації підтверджуються іншими джерелами.

У різноманітних археографічних публікаціях ювіляр опублікував значну кількість джерел до історії України та історії української історичної науки (спогади, листування, різноманітні документи). Будучи редактором журналу, він постійно заохочував до написання спогадів сучасників істо-

ричних подій та видатних постатей української історії, а також одним із перших розпочав публікацію епістолярних матеріалів другої половини ХХ ст.

Власне, можна стверджувати, що науковий доробок ювіляра ще потребує докладного опрацювання, бо на аналітично-синтетичному рівні розглянуто лише його внесок у розвиток грушевськознавства⁵, історії козацтва⁶, частково – історіографії⁷ та історії України⁸. При цьому потребує вивчення його доробок з проблем історії ХХ століття, етнічних студій, персоналій тощо. Творчості Л.Винара притаманний широкий діапазон наукової проблематики, сміливість в обранні тем для дослідження, глибоке знання джерел та літератури, вдумливий аналіз, аргументація наукових гіпотез та обґрунтованість висновків.

Багато уваги ювіляр приділяє науковому редагуванню. Серед редагованих ним книг – серійні видання УІТ («Епістолярні джерела грушевськознавства», «Історичні джерела», «Грушевська», «Історіографічні студії» тощо), численні монографії та джерельні збірки, перший «Історичний атлас України» (1980 р.) та інші видання. Намагаючись включити українську в американську наукову бібліографічну систему, він підготував низку довідкових бібліографічних видань та серій, серед яких «Reference Sources in the Social Sciences» (1960 р.), «Encyclopedic Directory of Ethnic Organizations in the United States» (1975 р.), «Encyclopedic Directory of Ethnic Newspapers and Periodicals in the United States» (1976 р., з Анною Винар), «Guide to Ethnic Museums, Libraries, and Archives in the United States» (1978 р.), був редактором шести томів серії «Reference Sources in the Social Sciences» (видавництво «Libraries Unlimited»), певний час редагував відділ «Етнічні студії» у відомому щорічнику довідкової літератури «American Reference Books Annual», був автором численних англійських рецензій з історії та етнічних студій, у т. ч. й на українознавчі видання.

Після відновлення в 1991 р. Української держави, Л.Винар значну увагу в науковій та організаційній діяльності приділяє Україні, де він знайшов багато послідовників серед молодих українських учених. Людина вражаючої енергії й працелюбності, він став ініціатором та одним із організаторів міжнародних конгресів українських істориків в Україні (Чернівці, 2000 р.; Кам'янець-Подільський, 2003 р.; Луцьк, 2006 р.). Очолювані ним організації стали співорганізаторами численних наукових конференцій, пов'язаних із різноманітними науковими проблемами, а також IV (Одеса, 1999 р.) і V (Чернівці, 2002 р.) конгресів Міжнародної асоціації українців.

Співпраця очолюваного Л.Винаром УІТ із такими відомими в Україні установами, як Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського Національної академії наук України, Інститут історії України НАНУ (та з його «Українським історичним журналом»⁹), Інститут української літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, Львівський національний університет ім. І.Франка, Національний університет «Острозька академія», Чернівецький національний університет та багатьма іншими сприяє виданню збірок джерел, мемуарів і листування відомих політичних і культурних діячів, праць визначних, але довгий час забутих в Україні істориків. Під керівництвом Л.Винара УІТ стало ініціатором проголошення 1966, 1984 та 1991 років роком Михайла Сергійовича Грушевського. Товариство є патроном музеїв М.Грушевського в Києві та Львові. При підтримці ювіляра та очолюваного ним УІТ і інших установ у Національному університеті «Острозька академія» було в 2002 р. створено Інститут дослідження української діаспори, а в жовтні 2006 р. відкрито першу в Україні та поза її межами кафедру історії української діаспори.

За заслуги в розвитку української науки у 1984 р. Любомир Винар був оголошений «Українцем року», президентом НТШ у Львові був нагороджений медаллю Михайла Грушевського (Львів, 1994 р.), Світовим конгресом українців – «Медаллю св. Володимира» (Торонто, 1993 р.), Міжнародним фондом М.Грушевського – «Дипломом за визначний внесок у справу повернення України М.Грушевського» (Київ, 1996 р.). Його було обрано почесним академіком Національного університету «Острозька академія» (1999 р.), почесним доктором Чернівецького національного університету (2002 р.), почесним професором Волинського державного університету (2006 р.), почесним доктором Національного університету «Острозька академія» (2006 р.).

Своє життя ювіляр присвятив українській історичній науці, працюючи без матеріального винагород, довгі роки – з вірою в постання незалежної України. В американських університетах він виховав кілька поколінь дослідників і завжди намагався включити українську тематику в американське наукове життя.

Бажаємо ювілярові довгих років творчої натхненої праці, що принесе користь рідній Україні, якій завжди належало його серце!

¹ Про Л.Винара див.: Любомир Р. Винар: історик, педагог, бібліограф / Ред. Олександр Домбровський. – Мюнхен, Нью-Йорк, Торонто, 1982. – 71 с.; Баран О. Любомир Винар (3 нагоди 65-ліття) // Український історик. – 1997. – Т.34. – Ч.1-4. – С.11-32; Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1950-1997). – Л.; К.; Париж; Нью-Йорк, 1998; Жуковський А. Любомир Винар: життя і діяльність (3 нагоди 65-ліття історика) // Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик... – С.7-27; Жуковський А. Любомир Винар: Життя, діяльність і творчість (3 нагоди 50-ліття наукової діяльності) // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності / Гол. ред.: М.Врайчевський, О.Домбровський, І.Гирич. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Л., 2000. – С.15-41; Домбровський О. Любомир Винар зблизка // Там само. – С.53-61; Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999. – 78 с. та ін.

² Ідеться про табори для переміщених осіб, створені окупаційною владою США, Англії та Франції на території Німеччини й Австрії.

³ Про науковий доробок Л.Винара див.: Любомир Винар. Біобібліографічний покажчик (1950-1997) / Ред. М.Романюк. – Л.; К.; Нью-Йорк, 1998. – 350 с.

⁴ *Гурич І.* Професор Любомир Винар і сучасне грушевськознавство // *Винар Л.* Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – К., 1998 – С.122–123.

⁵ Див.: *Гурич І.* Внесок «Українського історика» в грушевськознавство // *Український історик.* – Т.ХХХІ. – 1994. – Ч.1–4 (120–123). – С.102–109; *Його ж.* Засновник грушевськознавства // *Винар Л.* Михайло Грушевський: історик і будівничий нації (Статті і матеріали). – К., 1995. – С.18–22; *Його ж.* Професор Любомир Винар і сучасне грушевськознавство // *Винар Л.* Грушевськознавство. Генеза й історичний розвиток. – С.119–126; *Ковальський М., Атаманенко А.* Теоретичне обґрунтування грушевськознавства (До 70-ліття Любомира Винара) // *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* – Вип.10. – К., 2004. – С.30–41 та ін.

⁶ *Степанков В.* Проблеми козацтва та його боротьби за незалежність України у творчості Любомира Винара // *Винар Л.* Козацька Україна. Вибрані праці / *Ред. В.Степанков, упоряд. А.Атаманенко.* – К.; Л.; Нью-Йорк, 2003. – С.15–80.

⁷ *Атаманенко А.* Сорок років служіння науці (Праці засновника і редактора «Українського історика» Любомира Винара про журнал) // *Винар Л.* «Український історик»: 40 років служіння науці, 1963–2003: Статті і матеріали / *Ред. А.Атаманенко.* – Нью-Йорк; Острог, 2003. – С.9–25.

⁸ *Сакада Л.* «Український історик»: Генеза, тематика, постаті. – Нью-Йорк; К., 2003. – С.261–267.

⁹ Інтерв'ю головного редактора «Українського історичного журналу» академіка НАН України В.А.Смоля // *Укр. іст. журн.* – 1995. – №5. – С.5.

С.Р.Лях (Запоріжжя)

ДО 60-РІЧЧЯ ПРОФЕСОРА ФЕДОРА ГРИГОРОВИЧА ТУРЧЕНКА

Сучасна теорія історичного пізнання, остаточно позбувшись сумнівів щодо співвідношення об'єктивності й суб'єктивності в історіографії, впевнено стверджує, що значимою і цінною є лише та історія, яка написана небайдужим автором. Участь у сучасному громадському житті не заважає, а, навпаки, допомагає цьому процесу: дослідник розуміє історичні ситуації на підставі того досвіду, який він має в різних галузях суспільної практики, і чим ширша сфера особистого досвіду останнього, тим більше у нього шансів зрозуміти різні явища¹.

Підтвердженням цього важливого методологічного положення є творча біографія одного з відомих сучасних істориків України, професора Ф.Г.Турченка, 60-річчя якого нещодавно відзначили його учні й колеги.

Початком наукової біографії Федора Григоровича стало виконання дисертаційного дослідження в аспірантурі одного з найстаріших українських університетів – Харківського. У другій половині ХХ ст. там на ґрунті давніх інтелектуальних традицій в умовах новітніх політичних реалій сформувалася академічна історіографія, завдяки якій постало явище «харківської школи істориків». Що стосується досліджень новітньої історії, то провідні позиції тут займали авторитетні С.М.Королівський, І.К.Рибалка, В.М.Довгопол, О.О.Кучер, В.І.Астахов, І.Л.Шерман. Набрало силу і наступне покоління фахівців – Б.К.Мигаль, П.І.Гарчев, М.А.Литвиненко. Їм при всіх особистих відмінностях були притаманні спільні риси – підкреслена повага до професіоналізму, несприйняття скороспілості; беззаперечний пріоритет роботи з джерелами, переважно архівними; абсолютна бібліографічна обізнаність; стриманість у компліментах на адресу існуючого режиму; суворобережність в усьому, що виходить за межі об'єктивних даних; порядність у професійних стосунках. Академічна атмосфера рідного університету в поєднанні з потужною бібліотечною й архівною базою Харкова склали надійний фундамент для старту молодого науковця.

Тема кандидатської дисертації Ф.Г.Турченка була визначена у повній відповідності з традиціями історичного факультету ХДУ: «Основні зміни в соціально-класовій структурі міського населення Радянської України у 20-ті роки». Такі теми харківська професура між собою називала «залізобетонними»: їхня легітимність мало залежала від того, який «культ» панував у СРСР на даний конкретний момент. Досліджувалися об'єктивні явища, а не способи вгадати зрадливу кон'юнктуру.

Поставивши своїм завданням визначити межі класів і соціальних груп та реконструювати їх динаміку в міському населенні у 20-ті рр., Федір Григорович наголосив на необхідності подолання недоліків попередньої радянської історіографії, зокрема схематизму в поглядах на хід і перспективи змін у соціально-класовій структурі суспільства². Ознайомлення зі статистикою 20-х років показало, що вона не може повністю задовольнити дослідника, бо не дає готової відповіді на низку важливих питань: розподіл на соціальні групи в ній постає нечітко, а класи й основні суспільні верстви виявляються або розчиненими у більш широкі спільноти, або штучно розірваними. Тому автор розробив власну методикку визначення меж між класами та основними соціальними групами міського населення на основі перерахунку даних статистики. Як наслідок – рідкісний випадок: в авторефераті вміщено таблицю, яка показує результати проведених обчислень.

Зауважимо, що кандидатська дисертація Ф.Г.Турченка була подана до захисту у тому ж році, коли вийшла друком колективна праця московських істориків «Изменения социальной структуры советского общества. Октябрь 1917–1920»³. Не позбавлена компромісів із пануючою тоді компартійною ідеологією ця монографія все ж символізувала появу нового явища в радянській історіографії: схильність вживати ідеологеми без надриву, без запопадливого бажання догодити диригентам від ідеології й прагнення аргументувати їх статистичними даними, а не нанизуванням висловлювань вождів. Цей стиль можна назвати об'єктивістським. У ньому вгадуються ознаки поступової лібералізації радянської історіографії. У руслі цієї течії сформувалися такі потужні фігури фактографічного напрямку в останній, як І.Я.Трифонов, В.З.Дробижев, В.П.Данилов, В.М.Селунська⁴. Дослі-